

MACKENSEN VEZÉRTÁBORNAGY INTERNÁLÁSA MAGYARORSZÁGON 1918-BAN

THE INTERNMENT OF FIELD MARSHALL MACKENSEN IN HUNGARY IN 1918

TAKÁCS GYULA

doktorandusz – Pécsi Tudományegyetem
könyvtári asszisztens – Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Abstract

This article focuses on the internment of German field marshal August von Mackensen in Hungary in 1918. Basically it tries to outline the circumstances of the internment and the details of the solution of this difficult situation. It summarizes the different interests, the intentions of the Hungarian government, the views of the French commissioners and the attitude of the Hungarian assigns. It briefly reviews the main problem of the presence of the Army Group Mackensen in the Carpathian Basin at the end of the First World War. It also gives information about the activities of the Hungarian liaison officer and the attitude of the field marshal. It mentions the provisions of the Padua Armistice, the Belgrade Military Convention and the competence conflicts of the officers, too. This article is only a brief overview of the issue based on some archive sources and documents. It is an edited variant of a conference lecture.

Az 1918. november 3-án aláírt padovai fegyverszüneti egyezmény másnapi életbe lépését követően 15 nap haladékokat adott a német csapatok távozására az Osztrák–Magyar Monarchia teljes területéről.¹ A visszamaradottakkal szemben a határidő lejártát követően lefegyverzést és internálást helyezett kilátásba. Ez az előírás minden érintett fél számára számos bonyodalom forrása lett, és August von Mackensen vezértábornagy internálásával egy sajátos végkifejlethez vezetett.

A tábornagy kényszerű fóti tartózkodása tulajdonképpen egy diplomáciai megoldást jelentett. Kiutat kínált az ellentmondásos helyzetben lévő magyar kormánynak, lehetőséget biztosított a francia illetékesek számára presztízsük megóvására, személyes áldozatvállalás árán pedig lehetővé tette a német csapatok és felszerelés hazajutását.²

A Károlyi-kormánynak a németek számára méltánytalan bánásmód nélkül kellett megfelelni a francia elvárásoknak.³ Magyarországnak feltétlenül szüksége volt a Németországból induló szénszállítmányokra, azonban ezek megérkezése Franciaország jóváhagyásától függött, mert a cseh és lengyel nemzeti tanácsok a határokon visszatarthatták a szerelvényeket. Az ország nem rendelkezett megfelelő katonai és karhatalmi erővel a lefegyverzéshez, ráadásul az internáltak élelmiszerellátása is komoly terhet jelentett volna. Bár Károlyi Mihály szemében a kérdésben tanúsított magatartással kifejezésre lehetett juttatni a külpolitikai orientáció megváltozása iránti elkötelezettséget (továbbá el lehetett kerülni a francia és német csapatok összetűzését az ország területén belül), azonban még akkor sem tudta volna maradéktalanul teljesíteni a fegyverszünet vonatkozó határozatát, ha ez szándékában állt volna.⁴

A francia megbízottak tudatában voltak annak, hogy az ország német szénszállítmányokra szorul, és mivel minden igyekezetük ellenére sem tudták más forrásból biztosítani

az ellátást, gyakorlatilag szó nélkül hagyták a Berlin és Budapest között létrejött megállapodást. Ennek értelmében a visszavonulókat szállító szerelvények biztosításáért cserébe folytatódik a fűtőszén érkezése.⁵ Mackensen tisztában volt a magyar kormány kényes helyzetével, és fel is hívta figyelmet arra, hogy a hazatérés megakadályozása esetén Németország megvonhat minden gazdasági támogatást Magyarországtól.⁶

Mivel Károlyi Mihálynak közel sem állt volna módjában végrehajtani a lefegyverzést,⁷ ezért a miniszterelnök joggal feltételezhette, hogy a belgrádi katonai konvenció értelmében Magyarországra érkező francia csapatok szükség esetén teljesítenék a fegyverszünet előírását. François Franchet d'Espèrey tábornok (a szövetséges keleti hadsereg főparancsnoka) ezzel tisztában volt, azonban sem a megszállás végrehajtására, sem a németek kényszerítésére nem állt rendelkezésre elegendő francia erő,⁸ ugyanis Paul-Prosper Henrys tábornok (a francia keleti hadsereg parancsnoka), illetve Henri Mathias Berthelot tábornok (a francia dunai hadsereg parancsnoka) gyakorlatilag csak 3–3 hadosztállyal rendelkezhetett,⁹ míg Mackensen parancsnoksága alá mintegy 170 ezer fő tartozott.¹⁰

A konvenció előírásainak betartása érdekében Henrys által Budapestre küldött Fernand Vix alezredes a növekvő számban átvonuló német csapatok miatt folyamatosan figyelmeztette Károlyit, hogy ez az állapot gyakorlatilag a fegyverszünet megsértését jelenti. Ezzel egyidejűleg Henrys-nak beszámolt ennek formális voltáról, hiszen tisztában volt a körülményekkel. A franciák ugyan hangot adtak ellenérzéseiknek a német magatartással kapcsolatban, azonban csapataik kényszerű passzivitása okán, végeredményben mégis érdekeltté váltak a hadsereg-csoport mielőbbi távozásában. A francia presztízs megmentése Vixre és feletteseire maradt. Vix feladatát még illetékességi kérdések és hatásköri nézeteltérések is bonyolították. A mind-egyik fél számára kényelmetlen helyzetre végül a tábornagy internálása lett a megoldás, amelyhez december 6-án Schwarzkoppen ezredes és a magyar megbízottak, illetve december 16-án Károlyi és Vix közti megállapodás adta a lehetőséget. Egy utólagos francia hírszerzői értesülés szerint Schwarzkoppen Budapestre küldésével maga Mackensen kezdeményezte a megbeszélést, Vix pedig készséggel segítette az események célravezető bemutatását. A tábornagy áldozatvállalásával a francia diplomácia megóvhatta a látszatot, a német csapatok és felszerelés túlnyomó többsége hazajuthatott, és az ország szénellátása is folytatódhatott, bár a magyar kormányt még így is elmarasztalás érthette mindkét oldalról.¹¹

„Vix beszámolója óhatatlanul azt a benyomást kelti, hogy december 16-án Mackensen és Károlyi között a megegyezés már fennállt, s Károlyi a végrehajtással csak a francia jóváhagyásra várt.” Ezt támasztja alá a tábornagy (franciák által elfogott és megfajított) válasza Paul von Hindenburg együtt érző üzenetére, továbbá egy Franchet d'Espèrey-nek küldött tiltakozó levél, amelyben a tábornagy (miután a franciák Fótól Futakra szállították) közölte, hogy a budapesti francia misszió által jóváhagyott megállapodás értelmében adta meg magát a magyar kormánynak. A tiltakozással kapcsolatos francia feljegyzés nem tagadta, hogy Vix tudott volna az egyezségről, csupán annyit jegyzett meg, hogy Vix a Mackensen által aláírt kötelezvényt nem látta.¹²

A miniszteri fegyverszüneti bizottsághoz beosztott Stielly Valter százados tudomása szerint Mackensen és törzsének internálásával kapcsolatban Károlyi és Vix mindig személyesen tárgyaltak. „Kényesebb és súlyosabb” esetekben mindig így jártak el, mert Vix céljait így könnyebben elérhetőnek tartotta, Károlyi pedig elkerülhette a miniszteri fegyverszüneti bizottság esetleges ellenvetéseiből adódó kellemetlenségeket. Mackensen Budapestre érkezésének előestéjén Károlyi Stielly jelenlétében megegyeztetett Böhm Vil-mossal, hogy a tábornaggal folytatandó másnapi szigorúan bizalmas megbeszélés helyszíne az országház egyik miniszteri szobája legyen.¹³

December 9-én a Hadügyminisztérium összekötő tisztként Reisner Henrik századost ve-

zényelte az akkor Nagyváradon tartózkodó hadseregarancsnoksághoz. Szívélyesen fogadták, bár – mint később megtudta – csodálkoztak Barna Kornél őrnagy felváltásán, akihez „már nagyon hozzászoktak.” Reisner főleg a távíró és távbeszélő szolgálatot közvetítette a magyar közegek felé, minden egyéb feladatot a Budapesten tartózkodó német összekötők láttak el. A parancsnokság visszavonulásának következő állomáshelyeként kijelölt Pápára már előre is küldték a szállás előkészítésével megbízott tiszteket, amikor váratlanul „energi-
kus felszólítás” érkezett a fővárosból, hogy december 15-én a tábornagy induljon Budapestre a kormánnyal folytatandó egyeztetésre. Előző nap Mackensen a huszárlaktanyából „elrabolt” lovainak és nyeregfelszerelésének visszaszerzésére utasította Reisnert, aki csak a tábornagy lovait tudta visszaszerezni, a felszerelést és a tisztek lovait már nem.¹⁴

A szerelvény 16-án reggel a Józsefvárosi pályaudvarra érkezett. Reisner a Pápára történő utazás folytatódására számított, azonban az állomáson Pogány József géppuskával felszerelt osztaga és egy „kinematográf” várta a vonatot. A Hadügyminisztérium képviselőjében Gerő őrnagy felszólította a tábornagyot, hogy tíz percen belül nyilatkozzon arról, hajlandó-e önként a miniszterelnökhöz indulni. Mackensen az erőszak kilátásba helyezésének engedett, az operátor eltávolítása után kiszállt, viszonzta a magyar tisztek tisztelgését, és Pogány „kaján és kárörvendő mosolyától” kísérve a várakozó autóhoz vonult, ami az országházba szállította.¹⁵

A rövid találkozón kizárólag Károlyi, Böhm és Mackensen tartózkodott a szobában, a német kíséret csak annak felháborodott hangjára nyitott be, amikor is a tábornagy a jelenlévőkön számon kérte Magyarország hálátlanságát. Ekkor „Károlyi sápadtan ült egy karosszékekben, csak Böhm beszélt, fejtegette, hogy ez a szövetséges misszió rendelkezése.”¹⁶

Mackensen még Nagyváradon ígéretet kapott a magyar megbízottaktól, hogy kívánsága szerint Pápán az Esterházy-kastélyban várhatja meg az utolsó német katona hazatérését. Károlyiban is felmerült ugyan a lehetőség, hogy a tábornagy Pápáról könnyebben távozhat az országból, de a főtí tartózkodási hely kijelölésében leginkább az antant határozott utasítása játszott szerepet.¹⁷

A tábornagy távozását követően Gerő Reisnerrel közölte, hogy továbbra is összekötőként Mackensen mellett marad, aki Főton internálásra kerül. Ennek keresztülvitelére az őrnagy egy századot helyezett a százados parancsnoksága alá. Reisner az állomásparancsnokságtól igényelt két vasúti kocsiban elhelyezte a legénységet, és felhívta a figyelmüket a tiszteletteljes magatartásra, amit néhány ellenvetés ellenére a katonák megígértek. Őrséget nem állított, és az illetékes „főbizalmi” személy által – a katonatanácstól kapott utasítás értelmében – kijelölt őrszemeknek „jutalmul” eltávozást engedélyezett. Miután visszaérkezett Mackensen tájékoztatást kért Reisnertől a kapott parancsokat illetően. Felháborodott a kirendelt századon, ám elfogadta a százados ígéretét arra vonatkozóan, hogy minden tőle telhetőt megtesz a tábornagy megaláztatására. Felindultsága ellenére Schwarzkoppen ezredes vezérkari főnök is belátta „passzív rezisztencia” hasznosságát a helyzetben. Éjszaka a szerelvényt Rákospalotára tolták. Másnap este Reisner német tisztekkel az állomáson kívül vacsorázott. A tábornagy származékdíjával, Kleffel őrnaggyal és Schwarzkoppennel a szalonkocsiban maradt. A százados vizsgálatkor egy másik szerelvényre lett figyelmes, amelynek ablakából egy civil személy a társaságában lévő német tiszteket magához hívta. Reisner a mozdonyvezetőtől megtudta, hogy a német szénbiztos utazik a vonaton, egy hirtelen csőrepedés miatt kényszerültek megállásra, szabad kijárata van Ausztriába, így lehetett is engedélyük a javítás idejéig rákospalotai állomáson tartózkodni. A százados maga részéről sajnálta, hogy a tábornagy nem használta ki ezt az alkalmat a távozásra, mert a másik szerelvény rövidesen eltűnt.¹⁸

Másnap délben a katonatanács írásbeli parancsára Mór Pál tartalékos főhadnagy Reisnertől Mackensen autóját és lovait követelte, aki minisztériumi utasítás hiányára hivat-

kozva telefonon felhívta Gerőt. Az őrnagy felsőbb döntést követően felhatalmazta a századost a kiszolgáltatás megtagadására. Fóton Károlyi László gróf kastélyában sem a tábornagy, sem vezérkara személyes szabadságában nem volt korlátozva. Pogány ugyan rendszeresen felülvizsgáltatta az őrszolgálatot, de Reisner a kirendeltségi díj fenntartása mellett minden másnap engedélyezte a század felének a hazamenetelt. Miután Mackensen a későbbiekben nyilatkozott arról, hogy nem hagyja el az országot, amíg német katona tartózkodik belföldön, egy enyhébb őrizeti utasítást kapott a százados, így egy csendőrkü-lönítmény váltotta fel a századot.¹⁹

Vix szemében a tábornagy fóti tartózkodása december 26-a után újabb kérdést vetett fel. Tájékoztatta Károlyit Ferdinand Foch tábornok parancsáról, amely szerint Mackensent – óhaja ellenére – továbbra is internálva kellett tartani, azonban a miniszterelnök nem vállalt további felelősséget sem az őrzésért, sem az utaztatásért. A tábornagyot ígérete az utolsó német katona távozásáig kötötte (ami várhatóan már december 29-én megtörténhetett), így az alezredes figyelmeztetésére (megakadályozandó az esetleges távozást) Henrys két francia egységet Fótra rendelt. Miután Vix ezt követően Belgrádban konzultált Henrys-val, és egy különvonatot kért Károlyitól a tábornagy és kíséretének elszállítására.²⁰

A magyar miniszteri fegyverszüneti bizottság december 28-án Vix tájékoztatásából értesült arról, hogy a franciák a tábornagy személyes internálására még a német csapatok internálásának teljes megghiúsulása esetén is külön hangsúlyt fektettek.²¹

Vix a minisztériumon keresztül figyelmeztette Reisnert, hogy ne engedje a német tiszteket felügyelet nélkül a fővárosba, majd december 28-án délután megjelent a századosnál a francia misszionál szolgáló Ameil százados, és a magyar kormány felhatalmazása nélkül egy Foch-tól származó levelet kívánt személyesen átadni a tábornagnak, de miután csak Schwarzkoppen fogadta, távozott. Az este folyamán Mackensen Reisnerrel beszélgetve arra a következtetésre jutott, hogy a franciák le fogják tartóztatni. Reisner érezte, hogy a német tisztek a kialakult helyzet megoldását keresik, de Mackensen csak szabad személyként volt hajlandó elhagyni az országot, alárendeltjei pedig magánakciókba nem fogtak. Reisnert december 31-én reggel egy francia tiszt Guespereau alezredeshez kísérte, aki közölte, hogy átveszi a tábornagy őrizetét, és csodálkozott azon, hogy erről saját felettesei Reisnert előzetesen nem tájékoztatták. Az alezredes engedély nélkül benyitott Mackensenhez, feltétlenül meg akart bizonyosodni ottlétéről, mert – amint később Reisner megtudta – Ameil lehetségesnek tartotta, hogy a tábornagy már nem tartózkodik a kastélyban.²²

A francia tisztek alapvetően nem akadályozták Reisnert feladata ellátásában, mert látták, Mackensen nem hajlandó velük szóba állni, ugyanakkor katonák őrizték a dunai kom-pokat, és csak a kastélyon belül engedtek teljesen szabad mozgást a németeknek. (Meg-esett, hogy a tábornagy kilovaglásakor egy lovas századot gyakorlatoztattak az alagi ló-versenypályán.) 1919. január 4-én Guespereau fontos bejelentést kívánt tenni, azonban a tábornagy nem fogadta, így Reisner volt kénytelen átadni a közleményt, amelyben felszó-lítják, hogy kíséretével, gépjárműveivel és minden poggyászával együtt készüljön fel az elszállításra. A tábornagy felkérte a századost, hogy eszközölje ki a kormány tiltakozását, és addig nem hajlandó elindulni, amíg Reisner a válasszal vissza nem tér. Guespereau a település telefonközpontjának használatát engedélyezte. Reisner a hadügyminisztert nem érte el, ezért a miniszterelnökök kérte a telefonhoz, aki megbízta a századost, hogy vegyen fel jegyzőkönyvet tiltakozásról minden érintett aláírásával. Ezt követően Reisnert az alez-redeshez kísérték, akit tájékoztatott, hogy a kormány tiltakozásáról Mackensent értesíteni kell, de a jegyzőkönyvet nem említette, mert úgy vélte, a franciák nem egyeznek bele. Guespereau tudomása szerint a miniszterelnök nem tiltakozott energikusan, majd Ameil közölte Reisnerrel, hogy a továbbiakban nem érintkezhet a tábornaggal. Reisner Macken-

senhez indult volna, ám két katona útját állta, mire az alezredes barátságosan visszahívta a szobába. Később mindkét francia tiszt távozott, a százados pedig egy katonával ott maradt. Este nyolc órakor egy belépő francia főhadnagytól megkérdezte, mikor engedik szabadon, aki azt válaszolta, hogy Reisner szabad. Ekkor a németek közül már csak a poggyással foglalatosskódó katonákat látta a kastélyban.²³

A tábornagy először az Újvidék melletti Futakra került,²⁴ majd Thesszalónikiben egészen 1919. november 25-ig francia őrizetben maradt. Németországba tartó különvonata november 30-án hajnalban rövid ideig a budapesti kőbányai pályaudvaron tartózkodott. Erről értesülve a hatóságok tiszteletüket kívánták tenni Mackensen előtt, ám az időpontra való tekintettel ő senkit sem fogadott. Később a magyar kormány – enyhítendő a személyét ért méltánytalanságokat – a kiváló lovastiszt hírében álló tábornagyot néhány szép lóval tervezte megajándékozni, ám megelőzendő a szándék esetleges félremagyarázásából fakadó bonyodalmakat (például hivatalos kártalanítási kísérletnek lehetett volna tekinteni a gesztust) elvetették ezt a gondolatot, amely végül magánkezdeményezés keretében utóbb megvalósult.²⁵

Jegyzetek

1. **Nyékhegyi Ferenc** (2003): A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés. A páduai fegyverszünet. Magyar Mercurius Kiadó. Budapest. 85. old.
2. **Ormos Mária** (1983): Padovától Trianonig. 1918–1920. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 98–99. old.
3. Bonyolította a helyzetet, hogy a magyar illetékesek olykor különbözőképpen ítélték meg a helyzetet, és a végrehajtással megbízottak sem mindig végezték megfelelően feladatukat. A Linder Béla először még felfegyverzett alakulatok visszavonulását sem nézte volna jó szemmel, csupán arra kívánt ígéretet tenni, hogy az átvonuló egységek után küldetné az összegyűjtött felszerelést. **Barkóczy-Klopsch Béla** (1923): Mackensen vezértábornagy hadseregének átvonulása Magyarországon az összeomlás után. Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó. Budapest. 14. old. Bartha Albert ezzel szemben ezt engedélyezte volna, mert bizonyos ideig német egységekkel akarta volna biztosítani a Kárpátok szorosait. **Bartha Albert** (1960): Kétszer szemben a kommunizmussal. k. n. New York. 47. old. **Haas György** (2002): A szabadság tábornoka. Bartha Albert élete. Kairosz Kiadó. Budapest. 57–59. old. A határidő lejártát követően a németek Julier Ferenc alezredes (a magyar központi szállításvezetőség parancsnokának) egyetértésével kényszeríthették ki színlelt erőszakkal a pályaudvarokon történő áthaladást. **Fogarassy László**: Az öt hónapos fegyverszünet. HL TGY 233.2678. 18–19. old. A miniszteri fegyverszüneti bizottsághoz beosztott Stielly Valter százados értesülései szerint a lefegyverzéssel megbízott helyi illetékesek működése a későbbiekben gyakran abban merült ki, hogy illegálisan áruba bocsátották a visszatartott felszerelést. A német tisztek ebbe a megtapasztalt gyakorlatba beletörődve megvesztegetéssel próbálták elősegíteni hazajutásukat. Stielly Valter százados jelentése a hadügyminiszternek. (1919. október 28.) Hadtörténelmi Levéltár. Tanulmánygyűjtemény. 1775. 1–2. old.
4. **Károlyi Mihály** (1968): Az új Magyarorszáért. Válogatott írások és beszédek. 1908–1919. Magvető Könyvkiadó. Budapest. 439–440., 442., 444–445. old.
5. **Ormos** (1983) 94–98. old. Vázsonyi Jenővel (az állami vasúttársaság elnökével) folytatott tárgyalásokon végül Fürstenberg német főkonzul napi 900 tonna szén szállítását vállalta. **Károlyi** (1968): 440. old.
6. **Barkóczy-Klopsch** (1923): 27. old.
7. Stielly úgy látta, hogy a miniszteri fegyverszüneti bizottság kezdettől fogva az internálás meg-
hiúsulása érdekében igyekezett cselekedni, és a körülmények, illetve saját lehetőségei ezt meg is könnyítették számára. Az „energikusan fellépő német csapatokkal szemben” semmiképp nem lehetett volna cselekvőképes. **Stielly** (1919): 1. old.

8. Berthelot megállapítása szerint Mackensen Romániában gyakorlatilag szabadon cselekedhet, és ellenőrzése alatt tartja az egész román olajvidéket. **Ormos** (1983): 77–79., 95. old.
9. **Ormos** (1983): 85–86., 94. old. Franchet d'Espèrey számára problémát jelentett a szállítóeszközök hiánya, illetve a katonák kimerültsége a hosszú frontszolgálat miatt. 1918 végére a csapatok nagy része már 25 hónapos szolgálatot teljesített. **Vadász Sándor** (1969): Vix és Károlyi. Hadtörténelmi Közlemények. 1969/2. szám. 240. old.
10. Kövess Hermann tábornagy parancsnoksága alól november 1-jén kivonták a 11. német hadsereget, amely Mackensen alárendeltségébe került. A hadseregből a bajor alpesi hadtestnek külön kellett hazavonulnia, a 6., 217. és 219. gyaloghadosztályoknak csatlakozniuk kellett a német tábornagy egységeihez (89., 218. és 226. gyaloghadosztály; 7., 16. és 303. népfelkelő hadosztály; 7. lovasdandár, 62. dandár és további 9 zászlóalj). **Barkóczy-Klopsch** (1923): 8–11. old.
11. **Ormos** (1983): 95–99., 103. old.
12. **Ormos** (1983): 99–100. old.
13. **Stielly** (1919): 2. old.
14. Reisner Henrik százados beosztásáról szóló irat a katonai főcsoportfőnökségnél. (1919. november 28.) Hadtörténelmi Levéltár. Tanulmánygyűjtemény. 1775. 1. old.
15. Uo. 2. old.
16. **Stielly** (1919): 3. old.
17. Károlyi László anyósa a német Seherr-Thoss családból származott, ezért is látszott a főtí kastély elfogadható helyszínnek. **Károlyi** (1968): 447–450. old.
18. **Reisner** (1919): 2–4. old.
19. Uo. 5–6. old.
20. **Ormos** (1983): 100–102. old.
21. Kivonatok a magyar fegyverszüneti bizottság jegyzőkönyveiből Mackensen vezértábornagy hadseregére vonatkozólag. Hadtörténelmi Levéltár. Tanulmánygyűjtemény. 1775.
22. **Reisner** (1919): 7–9. old.
23. Uo. 10–12. old.
24. **Ormos** (1983): 102. old.
25. **Barkóczy-Klopsch** (1923): 44–45. old.

Felhasznált irodalom

- Barkóczy-Klopsch Béla** (1923): Mackensen vezértábornagy hadseregének átvonulása Magyarországon az összeomlás után. Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó. Budapest.
- Bartha Albert** (1960): Kétszer szemben a kommunizmussal. k. n. New York.
- Fogarassy László**: Az öt hónapos fegyverszünet. Hadtörténelmi Levéltár. Tanulmánygyűjtemény. 2678.
- Haas György** (2002): A szabadság tábornoka. Bartha Albert élete. Kairosz Kiadó. Budapest.
- Károlyi Mihály** (1968): Az új Magyarországért. Válogatott írások és beszédek. 1908–1919. Magvető Könyvkiadó. Budapest.
- Kivonatok a magyar fegyverszüneti bizottság jegyzőkönyveiből Mackensen vezértábornagy hadseregére vonatkozólag. Hadtörténelmi Levéltár. Tanulmánygyűjtemény. 1775.
- Reisner Henrik százados beosztásáról szóló irat a katonai főcsoportfőnökségnél. (1919. november 28.) Hadtörténelmi Levéltár. Tanulmánygyűjtemény. 1775.
- Nyékhegyi Ferenc** (2003): A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés. A páduai fegyverszünet. Magyar Mercurius Kiadó. Budapest.
- Ormos Mária** (1983): Padovától Trianonig. 1918–1920. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Stielly Valter százados jelentése a hadügyminiszternek. (1919. október 28.) Hadtörténelmi Levéltár. Tanulmánygyűjtemény. 1775.
- Vadász Sándor** (1969): Vix és Károlyi. Hadtörténelmi Közlemények. 1969/2. szám. 239–265. old.